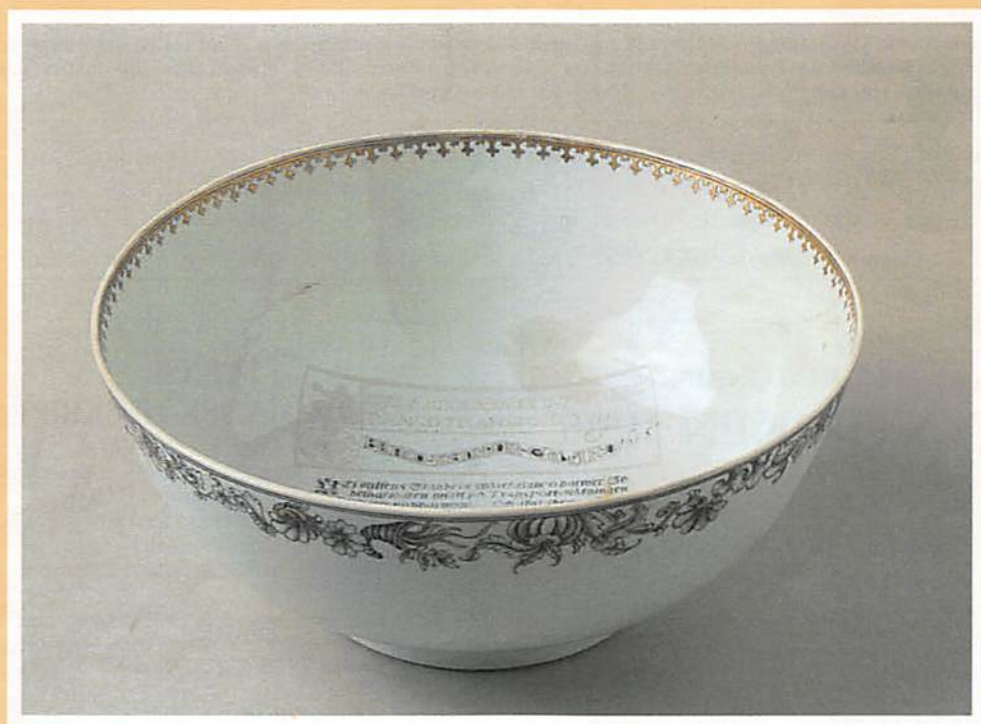

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

DECEMBER 8 • 95

Daniel Leijonanckers klädesväveripolletter

Magnus Ladulås, "LL X:1c"

Kronan försvinner år 2002?

Pris 15 kr

Tallriksunderlägg med numismatiska motiv

Kungl Myntkabinettet planerar en museibutik i de nya lokalerna vid Slottsbacken. Redan nu kan vi erbjuda exklusiva tallriksunderlägg med fyra numismatiska motiv i färg hämtade ur vår rika bild- och fotosamling. Nr 3 visades på omslaget av SNT 8•94, nr 4 på SNT 6•94. De föreställer:

1. Pengar räknas och belopp noteras. Miniatur ur *Livre des Merveilles*, ca 1410. Pärllgrå ram.
2. En adelsman lånar pengar. Miniatur ur ett franskt manuskript. 1400-tal. Pärllgrå ram.
3. Interiör från myntverket i Wien: myntprägling. Kolorerad gravyr av Moritz Ledeli (1856-1920). Ockraröd ram.
4. Interiör från myntverket i Wien: viktjustering. Kolorerad gravyr av Moritz Ledeli (1856-1920). Ockraröd ram.

1.

2.

3.

4.

Tallriksunderläggen är hårda med filtklädd undersida och har måtten 30 × 40 cm. Introduktionspris 60 kr/st. För mera information ring Maria Palmqvist, tel 08- 783 94 29.

Ni kan redan nu fylla i talongen nedan med angivande av antal tallriksunderlägg och vid val av *motiv* använder Ni *siffrorna vid resp bild*. Leverans jämte faktura sker så snart vi har Er beställning. Portokostnad tillkommer. Beställningen skickas till. *Kungl Myntkabinettet, Box 5405, 114 84 Stockholm.*

Jag beställer . . . st tallriksunderlägg av motiv nr . . . Namn:
 " . . . st tallriksunderlägg av motiv nr . . . Adress:
 " . . . st tallriksunderlägg av motiv nr . . . Postadress:
 " . . . st tallriksunderlägg av motiv nr . . . Tel.:

ARCHIE TONKIN

MYNTBOKEN 1996

AKTUELLA VÄRDERINGSPRISER
 SVERIGES SEDLAR & MYNT 1521-1996
 98:- INKL MOMS

7de KVALITETSSAMLARAUKTION
 den 7 januari 1996, Stora Hotellet,
 Linköping

Tonkin (Auktioner) AB
 Platensgatan 11 (Box 99)
 581 02 Linköping
 Tel 013-12 41 70 Fax 12 41 79
 Pg 761952-1 Bg 173-8558

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.
 Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
 – Norden, Europa, USA.
 Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
 första veckan i
 februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
 För annonsering kontakta Kjell Holmberg,
 tel 018-38 23 47 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:-
2:a omslagssidan	2.200:-
4:e omslagssidan	2.500:-
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:-
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:-
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:-
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:-

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
 Heloriginal eller manus och gärna skiss
 sändes till Kjell Holmberg efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
 SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérsgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-783 94 00
Fax 08-663 97 35

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lanny

Manuskriptgranskare:

Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:

Kjell Holmberg
Tel 018-38 23 47
(kvällstid och helger)

Prenumerationer:

Pris 150 kr/år (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:

Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

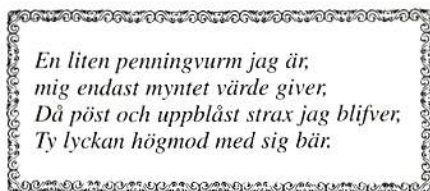
SNFs program hösten 1995

Föreningslokalerna är öppna för medlemmar – gärna med sällskap – en torsdagkväll i månaden. Dörrarna öppnas kl 18.30.

12 december Julfest med kaffe, lotterier, frågesport m m.

Om ej annat anges hålls mötena kl 18.30 på Banérsgatan 17 nb. Tag buss nr 44 eller 54 eller T-bana till Karlaplan.

Redaktionen önskar läsarna en **God Jul** och ett **Gott Nytt År** med ännu ett litet rim för en portmonnä hämtat ur *270 julklappsdeviser och grötrim till muntration på julafton*, Stockholm 1873:

SNFs kansli

Besökstid 10.30-13.00 onsdag och torsdag.

Stängt: Midsommar - 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Innehåll SNT 8 • 95

Sid

Daniel Leijonackers klädesväveri i Stockholm.	
Ett stycke svensk historia med numismatisk anknytning	192
Cigarreklam i form av engelsk sedel	194
Tidlig dansk reklamejeton i aluminium	195
Zeus Hypsistos tempel på berget Gerissim nära Neapolis	196
Magnus Ladulås, "LL X:1c"	197
Kronan försvinner år 2002?	198
Sällskapet E & N i Marstrand	200
Långväga besökare i Nederluleå kyrka vid 1700-talets slut?	201
Passerbricka till myntverket	201
Reklamsedel för parfym	202
Pollett från Munksjö Pappersbruk	202
Nordisk Numismatisk Unions möte i Stockholm	204
Seflle Canal och Slussbyggnad – ett tidigare okänt aktiebrev	205
Porslin med transportsedel	206
Guldmedalj över Gösta Forssell	206
Teckning utförd av Nils Keder – förlaga till medalj	207
"Länder fridsamt intagne"	208
Boknytt	208
Recension	209
Personalia	210
Auktioner & Mässor	210
Frågespalten	210
Föreningar	210

Omslag

Punschbål tillverkad av Ostindiska kompaniet med Sveriges Rikes Ständers Banco Transportsedel, 9 daler km 1758, avbildad i botten. Foto Gabriel Hildebrand. Se artikel s 206.

Daniel Leijonanckers klädesväveri i Stockholm

Ett stycke svensk historia med numismatisk anknytning

Av Dan Carlberg

I september 1661 störtades den franske finansministern Fouquet. Den verkliga ledningen för Frankrikes finanser övertogs av Colbert. Med denne framstående ekonomiske ledare, skolad av kardinal Mazarin, fick det rådande merkantilistiska synsättet ytterligare förstärkt auktoritet. Colbert utvecklade med sin enorma energi den franska merkantilismen till ett föredöme för andra europeiska makter.

I Sverige nådde merkantilismen sin kanske högst utvecklade form under det tidiga 1700-talet och förfäktades då av bl a professorn i nationalekonomi Anders Berch, broder till den namnkunnige numismatikern Carl Reinhold Berch. Under 1600-talet fann det komplicerade ekonomiska systemet en ivrig förespråkare i Karl XI. Redan under hans omynighetstid hade emellertid den högadliga förmyndarregeringen tagit intryck av Colberts nitiska arbete.

En av merkantilismens ledande principer var att förädla råvaror, helst landets egna, för att sedan sälja den förädlade varan på export. Produktionen skulle bedrivas av stora företag, vilka understöddes med statsmedel, och helst till starkt pressade löner. Ett sådant företag var Leijonanckers klädesväveri i Stockholm.

Klädesväveriets grundare hette Daniel Young. Han föddes i Skottland 1627* och var en typisk representant för sin tid, som bl a kännetecknades av betydande geografisk rörlighet, där t ex tyska bergsmän kallades till de svenska bruen och där svenska konstnärer fann sin

utkomst hos den franske kungen. Young slog sig ner i Stockholm och hans karriär som näringsidkare i Sverige började bära frukt under de tunga krigsåren på 1650-talet. Bland hans många industriprojekt, för vilkas igångsättande fordrades betydande belopp, märktes kanske främst hans stora klädesväveri på Södermalm i Stockholm.

Daniel Young var just en sådan man som den svenska kronan önskade se fler av och ynnestbevisen lät inte vänta på sig. Young hade engagemang inom skeppsbyggeriet i Småland och 1665 begåvades han med assessorstitel i Sjörrätten. 1666 adlades han och fick då namnet Leijonancker, för att två år senare introduceras på Riddarhuset. När Daniel Young blev Daniel Leijonancker var detta det främsta och yttersta synliga beviset på hans utomordentliga framgång och dessutom ett betydelsefullt steg för vidare kontakter med de högsta i den svenska statsledningen och adelshierarkin.

Inte oväntat, men synnerligen tydligt, avspeglar sig Daniel Leijonanckers sociala avancemang i hans tre äktenskap. Några veckor innan 1600-talet övergick i sin andra halvdel ingick han äktenskap med en Catharina Jonasdatter. Hon var ofrälse. När hon avled efter tolv års äktenskap gifte Leijonancker om sig, denna gång med Margareta Granatenfelt. Hennes fader var överste och hade själv blivit adlad. Från ofrälse gick alltså industrimannen till adel innan han själv erhölet sitt adelsbrev, vartill säkert hans tilltagande förmögenhet och inflytande bidrog. År 1676 äktade han sin sista hustru, vilken skulle komma att överleva honom, friherrinnan Catharina Gyldenhoff. Längre kunde Leijonancker rimligen inte förvänta sig att avancera äktenskapsvägen. De gamla svenska grevliga släkterna var ytterst bördsstolta och det skulle dröja till efter Karl XI:s reduktion innan de i någon vidare utsträckning, och då därtill motvilligt tvingade av ekonomiska realiteter, beblandade sig med krämare och industrialister.

Adelskapet var emellertid inte enbart något positivt. Till Sverige inkom i juni 1674 den italienske dip-

lomat Lorenzo Magalotti. Han ställde sig kallsinnig till adelskap åt framgångsrika köpmän och industridkare:

"Om händelsevis en köpman lyckas att samla någon förmögenhet, så blir han genast adelsman, och om det också går an för den nya adeln att utan någon skada för sitt anseende drifva handel, så kunna de dock blott med svårighet göra det. De pengar som borde användas i affären, gifvas ut för uppehållandet af den nya ställningen eller till byggnadsföretag, egendomsköp eller till annat som fordras för att uppträda som adelsman."

Leijonancker lyckades det dock uppenbarligen att förena sin nyvunna ställning med fortsatt affärsmannaskap. Leijonancker var också föremål för Magalottis intresse. Magalotti berättar, att den nyinflyttade näringsidkarens klädesväveri av kronan erhållit tullfrihet på sin import av ull. Denna ull användes sedan för att tillverka ett kläde, som enligt Magalotti var klart undermåligt, men som såldes dyrt till kronan. Trots att kronan gick miste om tullinkomsterna, och trots att tyget blev för dyrt, gav man alltså Leijonancker privilegier, men man tillämpade åtminstone merkantilismens principer.

En betydelsefull vinst med ett inhemskt väveri låg det emellertid i det faktum, att kronan kunde mundera armén. Sverige som en av Europas främsta stormakter, tillika garant för Westfaliska freden, måste ju ha en säkrad tillgång på kläde till sitt krigsfolk. Nu var tillgången, enligt Magalotti, inte särskilt säker, utan fick ofta täckas av import av engelskt kläde. Under de perioder då det svenska klädet fanns att tillgå var det ändå under inga omständigheter tänkbart för det högre krigsbefälet, vilka fordrade importerat tyg.

Helt enligt Colberts synsätt konstituerade sig även lönebildningen på klädesväveriet på Södermalm. Arbetarna var mycket dåligt betalda, i den mån de nu hade någon lön i reda penningar överhuvudtaget. På vissa fabriker arbetade folket för föda och kläder. Om detta förhållande säger den italienske diplomaten, och ger där-

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppettider

Vardagar 10.00 - 18.00

Lördagar 10.00 - 14.00

Regeringsgatan 6

111 53 Stockholm

Tel. 08-411 50 81

Fax. 08-411 52 23

med sin tids rationella och fördomsfria syn på tidens sociala svårigheter:

"Man gör dem likväl därmed icke någon stor orätt, emedan svenskarna äro fiender till mödan, och om man vill att de skola arbeta, är det nödvändigt att de nästan förgås af brist och umbäranden."

Leijonancker ägnade sig med framgång åt politiken. Hänsynslöst och oförblommerat propagerade han för sina egna ekonomiska intressen. Samtidigt ställde han dock sina krafter till kronans förfogande i diplomatiska värv. Tillsammans med bl a Johan Rosenhane, Sveriges kanske då främste diplomat, reste han som ledamot av en svensk kommitté till Wismar.

Magalotti antog, att om Leijonancker hade några pengar borde det gå honom väl. Han skulle få rätt i sitt förmodande. 1682 utnämndes Daniel Leijonancker till kommerseråd och krönte därmed sin karriär. Efter sex år på denna prestigefyllda befattning avled så den store industriidkaren och affärsmannen. Även om han och hans efterlevande (han fick inte mindre än 32 barn med sina tre hustrur) inte nått samma ryktbarhet som t ex De Geer eller Momma-Reenstierna, förtjänar han ändå väl att ihågkommas som en för den svenska industriens utveckling betydelsefull person, och faktiskt även som företrädare för en tidig, än så länge rudimentär, men säkert tilltagande industrikapitalism.

Om Daniel Leijonanckers verksamhet i Sverige minner idag den sk Malongen på Södermalm, en industribyggnad som ingick i hans manufakturkomplex. Dessutom finns det en forskningsgren som bevarar hans minne, en historisk hjälpvetenskap – numismatiken. Leijonanckers storindustri, hans klädesväveri, har efterlämnat ett litet antal polletter. Dessa polletter är av mycket stort kulturhistoriskt värde och vårt möjligen bästa sätt att i någon mån komma i kontakt med såväl industri- och adelsmannen själv, som det folk som arbetade för honom.

För klädesväveriets räkning präglades sex olika polletter i koppar. De troligen äldsta daterar Stiernstedt till åren 1666-68, vilket förefaller rimligt, då de saknar Leijonanckers vapen, vilket han fick fastställt vid introduktionen på Riddarhuset sistnämnda år, men dock bär hans adliga namn i monogram, varav man ju kan dra slutsatsen att de är präglade ti-

1.

2.

3.

4.

5.

6.

digast förnämnda år (se fig 1, 2; Stiernstedt 1, 4). För olika präglings-tillfällen talar även den varierande diametern liksom att dessa två förnämnda polletter är ensidiga. De båda äldsta är av 6:e storleken på Berchs skala, de fyra yngre av den 5:e. Motivet på dessa senare präglade polletters (se fig 3-6; Stiernstedt 2, 3, 5, 6) åtsidor är hämtat från hjälmprydnaden på Leijonanckers vapen och avbildar överkroppen på ett på bakbenen stående lejon, som i sina framben håller ett ankare. De bör ha förfärdigats någon gång mellan 1668 och 1688.

Leijonanckers polletter är inte bara märkliga i det att de är bland de allra äldsta som präglats i metall i Sverige, tre av dem är dessutom försedda med myntvalör, två som en daler (se fig 2, 5; Stiernstedt 4, 5), en som åtta öre (se fig 6; Stiernstedt 6). De övriga tre anger olika ullkvaliteter, dels två för sk finull (se fig 1, 3; Stiernstedt 1, 2), vilken klipptes på hösten, vidare en för den ull som

klipptes på våren och benämndes raggull (se fig 4; Stiernstedt 3).

De leijonanckerska polletterna är relativt sällsynta. Stiernstedt uppskattade att det bevarade antalet uppgick till något mellan 35 och 50 exemplar. Stiernstedts uppgifter i fråga om antalet bevarade polletter är idag ibland inte alls tillfredsställande, men i just detta fall förefaller beräkningarna vara rimliga, även om det möjligen kan antas att det verkliga antalet idag är något större, varav många dock förvaras i museisamlingar.

Polletterna från Leijonanckers klädesväveri är ypperliga tidsdokument, satta på pränt i den svenskaste av metaller – koppar. Till den tids- och idémässiga aspekten måste fogas ett estetiskt perspektiv; de är på samma gång stilrena och sirliga; de är veritabla barockkonstverk. De leijonanckerska polletterna äger ett kulturhistoriskt värde, de är en liten aspekt av den svenska kulturhistorien.

*Här föreligger två uppgifter, dels den här återgivna, vilken återfinns bla i Carl Magnus Stenbocks kommentarer till 1912 års utgåva av Magalottis reseskildring och hos Elgenstierna, dels Stiernstedts uppgift, vari födelseåret anges till 1628. Den första bör dock hållas för den riktiga.

Litteratur

Carlsson S: Hattarnas näringsvänliga politik. *Den svenska historien*, band 9. Stockholm 1983.

Elgenstierna G: *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*, volym IV. Stockholm 1928.

Magalotti L: *Sverige under år 1674*. (Facsimileutgåva av 1912 års utgåva). Uddevalla 1986.

Stiernstedt A W: *Beskrifning öfver svenska kopparmynt och polletter*, II. Stockholm 1872.

Svenskt Biografiskt Lexikon, band 22, red av E Grill, B Lager-Kromnow. Stockholm 1977-79.

Cigarreklam i form av engelsk sedel

Reklam kan se ut hur som helst. Vid sekelskiftet 1900 var det ganska vanligt att man delade ut reklam som till sitt utseende liknade sedlar. Ofta rörde det sig om det egna landets sedlar. Sveriges Riksbank var observant på detta bruk och försökte med lagens hjälp stävja reklamakarna.

Säkert trodde då en del företag att det var lagligare att istället ha reklam på utländska sedlar. Den tidens främsta hårdvaluta var det engelska pundet. I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns en reklamsedel som liknar en engelsk sedel. Den engelska texten och bankens emblem anknyter helt till de sedlar som Bank of England utgav. Texten lyder: Bank of England recommends all connoisseurs of a delicate cigar to smoke the Five Pounds cigar 1901 Aug¹ 15 London 15 Aug¹ 1901 / The Tobacco Manufacturing Co / BANK of ENGLAND. Istället för valör finns i nedre vänstra hörnet: £ Five Cigar. Det som främst avviker från de riktiga sedlarna är ett rött övertryck: Cigarr à 12 öre. Cigarett à 3 öre. / FIRST QUALITY. I rött finns även prisuppgifter på Bank of Englands (tobaksföretaget!) olika varor.

Foto: RIK-foto.

I svagt tryck finns "vattenmärket". Allt för att förhöja reklamen.

Hur utdelades reklamen? Säkert inte i alla brevlådor. Kanske delades

"sedlarna" ut på gatan eller inne i tobaksaffärerna.

IW

Tidlig dansk reklamejeton i aluminium

Anton Robert Valdemar Karlson (28. nov. 1861-18. juli 1926) var født i Riseberga i Skaane og efter uddannelse i handel med jern og metaller, først i Stockholm og siden i Tyskland og England, grundlagde han 1888 i København en jern-, metal- og maskinforretning, som han formåede at oparbejde til en betydelig virksomhed. Han påtog sig en lang række tillidsposter indenfor den svenske koloni i København, blev svensk generalkonsul og blev med tiden højt dekoreret med svenske, norske og danske ordener.

I Kungliga Myntkabinetets samling af danske reklamejetoner findes et stykke fra *Aluminium-Industrie-Actien-Gesellschaft, Neuhausen*, med angivelse på svensk, at generalagenturet for Skandinavien & Finland har A. Karlson, København K, og at han har lager i Frihavnen af aluminium og andre metaller. Jetonets bagside viser et prospekt af Københavns Frihavn¹⁾.

Når man reklamerer med aluminium, er jetonet, der må være præget i Tyskland, selvfølgelig også af aluminium. Dette metals historie er så forunderlig og fantastisk, at den kan tale at blive fortalt igen og igen.

Man havde knap fået sundet sig efter rygterne om de store guldæventyr i Nordamerika i slutningen af 1840'erne, før talen om noget endnu større begyndte at melde sig. En snes år tidligere havde H.C. Ørsted på sit laboratorium formået at renfremstille grundstoffet aluminium, men kun i så ringe mængde, at det blot havde forskernes teoretiske interesse. Nu havde man i 1853 sendt et skib til Ivgit i Grønland for at hjemtage en ladning af mineralet kryolit, der på det nærmeste kun var fundet dette ene sted på jorden. Hvad kryolitten skulle bruges til, vidste man endnu ikke. Grønlænderne selv brugte det som en art snus. Der var mulighed for at benytte det i sæbeproduktion, men det var først da et fransk foretagende fik fat i noget af kryolitten og fandt ud af, at det kunne anvendes som en art katalysator for udvindelse af aluminium, at det blev interessant.

Aluminium, dette nye spændende metal, var særegent ved sin bestandighed overfor flere syrer, sin upåvirkelighed overfor luftens ilt, sin ringe vægtfylde og sin smukke kølige hvide farve. Det var i skønhed, sjældenhed og andre egenskaber guldet langt overlegent, og prisen var derefter.

Dansk reklamejeton i aluminium med svensk text. KMK. Skala 1:1.

Indtil 1855 var det dyrere end guld. Napoleon III fik lavet 12 aluminium-tallerkener, som blev anvendt ved borddækning for de fornemmeste gæster, mens de øvrige måtte nøjes med de gammeldags guld-tallerkener. Frederik VII fik lavet en hjelm af aluminium. Det er i 1863 og årene derefter anvendt i U.S.A. til fremstilling af prøvemønter. Og samme sted eksperimenterede man med legeringer bestående af aluminium og sølv. En legering af guld og aluminium giver blåfarvet guld.

1855 kostede 1 kg aluminium 1000 francs, 1856 375 francs, 1857 286 francs, derefter indtil 1886 125 francs. Februar 1890 var prisen nede i 27 kroner og september samme år 13,75 kroner. I løbet af 1891 sank prisen yderligere til 4,50 kroner. I de følgende år sank prisen videre indtil den i 1913 nåede helt ned i kr. 1,45. Siden stabiliseredes prisen i mellemkrigsårene til omkring 2 danske kroner pr. kg.

I Danmark er aluminium benyttet ved medaliefremstilling første gang i 1891. Til poletter er det oplyst, at man har benyttet metallet i Tyskland siden 1895. Første gang aluminium anvendes i Danmark til prægning af poletter er i 1905.

Jørgen Sømød

¹⁾ Københavns Frihavns anlæggelse skete efter tilskyndelse fra Landmandsbankens direktor Isak Moses Hartvig Glückstadt. Den vedtoges ved lov af 31. marts 1891 og åbnedes 9. november 1894. Det var i virkeligheden Isak Glückstadt, der havde samlet den betydelige møntsamling, der 1924 solgtes af boet efter hans søn, Emil Glückstadt.

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar

Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42

111 20 STOCKHOLM

TEL 08-11 08 07

Aktieägare. På ett kaffehus i Stockholm sutto en gång flere aktieägare i den tillämnade jernvägsanläggningen emellan nämnde stad och Götheborg, och spelade ett parti domino. "Ack, hvad det vore för en skön sak, om man sjelf finge göra sig aktier och bankosedlar", sade ett qvickhufvud. "Nå det är väl ingen konst", svarede en annan, "jag skall ge upp en gåta att gissa, huru man af hela detta hus, utaf tegelstenar, bjelkar, med ett ord, allting kan göra aktier och dukater - den som icke kan gissa betalar mig 1 riksdaler!" Samtliga närvarande gingo in på förslaget; men ingen kunde gissa huru detta låte sig göra utan något underverk. Alla betalte, och proponenten tog penningarne. "Nå bror, vet du det, så säg nu?" Skreko alla med full hals. "Nej, jag vet det inte - här är min riksdaler."

Ur P G Bergs Ankedot-Lexikon

Zeus Hypsistos tempel på berget Gerissim nära Neapolis

Av Ursula Kampmann

Den underbara arkitekturframställningen på fransidan av detta mynt visar oss – i fågelperspektiv – i minsta detalj hur vi ska föreställa oss den antika bergshelgedomen i Neapolis i Samarien. Denna stad var av relativt sent datum och grundades av kejsar Vespasianus, troligen år 72/3 e. Kr. efter det judiska kriget, under namnet Flavia Neapolis Samareias, dvs den nya flaviska staden som ligger i Samarien. Den ersatte det gamla Sichem, som förfallit under de senaste tvåhundra åren, som garnison vid ingången till passet mellan bergen Ebal och Gerissim. Genom detta ur handelssynpunkt viktiga läge växte staden och frodades så, att den senare betraktades som en av de största städerna i hela Palestina.

Templet, som på myntet avbildas på berget Gerissim nära staden Neapolis, är yngre än staden och uppfördes först under kejsar Hadrianus (117–138) på en gammal helig plats, som redan i Gamla Testamentet var känd som Välsignelsens berg. I 5 Mosebok 27 kap. kan vi läsa hur Josua tvingade upp israeliterna dels på berget Gerissim för att välsigna dem, dels på berget Ebal för att förbanna dem. På samma ställe låg samariernas huvudhelgedom; ännu in i vårt århundrade har familjefäder slaktat sitt påskalammet där. Denna äldsta helgedom hade invigts år 168 f. Kr. åt Zeus Xenios eller Zeus Helenios av Antiochos IV (175–164 f. Kr.), som inte tog hänsyn till den judiska trosuppfattningen utan drev judarna till uppror genom sin hänsynslösa helleniseringspolitik. Ännu trehundra år senare försökte kejsar Hadrianus hellenisera den judiska provinsen och knyta den närmare det romerska riket.

Till Zeus ära skapade han ett stort tempelkomplex på berget Gerissim, och som ett tecken på att denna helgedom skulle ersätta det förstörda templet i Jerusalem som centrum för kulten, lät han föra portarna från det gamla templet till det nya som utsmyckning. Som framgår av tillnamnet under vilket Zeus hyllades här (Hypsistos=den allra högste) försökte Hadrianus smälta samman de hellenistiskt-romerska föreställning-

Palestina, Macrinus (217–218 e. Kr.)

Myntet präglat i Neapolis i Samarien, valören ej bekant.

AE, 14,38 g, 26,7 mm, svart patina, sällsynt.

Detta mynt såldes på auktion hos Münzen und Medaillen AG, Basel, auktion 81, 18–19 september 1995, för 1650 SFr dvs drygt 9 000 kr.! (utropspris 850 SFr).

Åts.: AV[T K M OII CEMAIPINOC] CC. Kejsar Macrinus byst åt höger med rustning och mantel samt lagerkrans.

Kejsarens fullständiga namn var: Marcus Opellius Severus Macrinus. Bokstäverna i början står för Autokrator, det grekiska ordet för Imperator, ungefär detsamma som överbefälhavare; CC i slutet av namnet står för Sebastos, som är den grekiska motsvarigheten till ordet Augustus, upphöjd eller vördnadsvärd. Ordet var först en äretitel för Caesars efterträdare Octavianus men blev sedan hans namn och användes av hans efterträdare som kejsartitel.

Fråns.: ΦΛ ΝΕΑC ΗΟΛΕ[ωC CVP ΗΙΑΑ]. Beskrivning av motivet fyller artikeln!
Skala 2:1.

arna med den monoteistiska samaritanska föreställningen om en enda gud.

Resterna av denna praktfulla anläggning på Välsignelseberget är numera obetydliga och arkeologer använder sig gärna av bilderna på dessa sällsynta mynt för att skapa sig en bild av helgedomen. Vid foten av berget ser vi ett stort anlagt entréområde med kolonnader och en praktport. Härifrån vandrade pilgrim-

erna via en magnifik trappa upp till den egentliga helgedomen, på samma sätt som vi känner till från en hel rad heliga berg med vallfartskyrkor. Längs med vägen låg små byggnader som syns på myntet alldeles som om ett barn hade försökt att teckna små hus. Man ser två på den högra sidan och ett på den vänstra. Dessa byggnader hade förmodligen samma funktion som de s. k. skatte-

Magnus Ladulås, "LL X:1c"

I Riksbankens samling som är deponerad i Kungl. Myntkabinettet, inv.nr 23 290, förvaras en hittills inte uppmärksammat penning med ett uncialt M inom slät ring. Dess vikt är 0,24 g och diametern är 15,7 mm mätt vertikalt. Under bokstaven syns en punkt eller möjligen en stjärna med oskarpa uddar. Övan bokstaven finns en nästan endast på baksidan synlig punkt. Fig. 2.

Av svealandsbrakteaten med M finns fyra typer, en uncial och en latinsk bokstav inom slät ring respektive strålring. Den nyupptäckta brakteatens släta ring med dess smala höga svulst är snarlik den på Magnus Ladulås svealandsbrakteat med uncialt M, av Lagerqvist (1970) betecknad LL X:A.1. Fig. 1. Den låga, breda bokstaven, däremot, är jämförbar men inte identisk med den på motsvarande brakteat med strålring, LL X:B.2b-c, i detta fall närmast 2c. Fig. 3. Inom parentes bör nämnas att det vid studium av brakteater med M i KMKs systematiska samling har visat sig vara svårt att definitivt avgöra om bitecknet under bokstaven utgör en oskarp stjärna eller en punkt.

Motsvarande götalandbrakteater är av Lagerqvist indelade i likaledes två unciala M och två latinska M inom slät ring respektive inom strålring, LL XVIIIC. Där är de unciala bokstäverna uppdelade i fyra varianter: sluten eller öppen nedtill, hög eller låg bokstav samt en variant belagd med tre punkter.

För säkerhets skull har Riksbankssamlingens "nygamla" M-brakteat jämförts med KMKs studiesamling

husen, som vi finner vid den heliga vägen i Delfi. De torde ha tjänat till att ta emot offergåvor. Pilgrimen som vandrade uppåt skulle fyllas av vördnad för inför den mäktige gud åt vilken så många människor redan hade offerat. Högst uppe på berget ser vi slutligen det egentliga templet av den vanliga grekiska typen med kolonner runt om och till höger en smal linje, som antyder en smal väg, vilken ledde från huvudingången till ett altare.

Naturligtvis kan vi inte jämföra denna avbildning med ett fotografi. Proportionerna stämmer inte. Själva templet är t. ex. nästan lika stort som

Magnus Ladulås 1275-90. Svealand. Brakteater med uncialt M. Riksbankens samling. MKM 23 290. Foto Gabriel Hildebrand.

Fig. 1. Slät ring. LL X:A.1b.

Fig. 2. Slät ring. Punkt under bokstaven, övan en mindre punkt. LL X:A."1c".

Fig. 3. Strålring. Punkt alternativt stjärna under bokstaven, övan en mindre punkt. LL X:B. 2b-d.

av falskmynt samt kontrollerats i Lagerqvists kommentarer om falska medeltidsmynt från 1600-1700-talen (Lagerqvist 1970 s 176-177). Utseendemässigt är myntet otvivelaktigt äkta. Silverhalten för denna myntgrupp är relativt hög, man har mätt 82,7% (1b) och 77,3% (2) silverhalt i enstaka prov. I detta fall har inte halten undersökts.

Svealandsbrakteaterna med uncial bokstav inom strålring är indelade av Lagerqvist i sex varianter, LL X:B. 2a-f. Bitecknen utgörs av en stjärna eller punkt under bokstaven varierande med en punkt ovanför. Av slättingsbrakteaterna finns två varianter, båda med punkter, men den ena har en mindre bokstav, LL X:A.1a-b. Båda typerna är bevarade i få exemplar och är mycket sällsynta i fynden.

Om man infogar den nyupptäckta varianten i Lagerqvists gruppindelning är dess rätta plats förstads i Grupp X, Magnus Ladulås, Svea-

land. Den släta ringen placerar den under typ A. Varianterna 1a och 1b utgörs av M med tre punkter. Den nya varianten har inga punkter och borde ha betecknats som A.2; i stället blir beskrivningen LL X:A.1c. Låg, nedtill öppen bokstav. Punkt under bokstaven, övan en mindre punkt.

Fortfarande gäller följaktligen åtta typer för Magnus Ladulås myntning av M-brakteater och tanken om deras motsvarande åtta mynthus (*monetae*) enligt Magnus Ladulås testamente är 1285, som framförts av flera forskare, rubbas inte av detta tillskott. Lagerqvists typindelning bygger på enklast möjliga yttre kriterier: svealandsvikt och götalandsvikt med respektive slät ring eller strålring, uncial bokstav eller latinsk bokstav, = åtta givna typer. Varje sådan typ håller sig med 1-7 kända varianter där bokstävernas storlek och utsmyckning (bitecken) varierar. Där emot kan man inte ta den lika enkla tolkningen för given, att de åtta nämnda *monetae* motsvaras av åtta mynttyper enligt denna indelning.

Litteratur

Jonsson, K.: Myntningen under Valdemar 1250-1275 och Magnus Ladulås 1275-1290. *Myntkontakt/SNT* 4/5 1985 s 121f.

Hemmingsson, B.: Myntpolitik och mynträkning under Magnus Ladulås och Birger Magnusson (1275-1318). *SNT* 7 1994 s 176f.

LL = Lagerqvist, L.O.: Svenska mynt. Stockholm 1970.

Monica Golabiewski Lannby

hela berget. Trapporna är inte heller korrekt återgivna – gravören har bara markerat varje trappavsats med ett streck. Trots detta kan vi genom detta mynt få ett intryck av den storlek och betydelse som denna helgedom hade. Invånarna i Neapolis var stolta över detta kultcentrum som låg just i deras stad och avbildade därför de viktiga byggnaderna, som alla besökare kom ihåg från sitt besök: den monumentala ingången, den storslagna vallfartsvägen upp till templet, det imponerande templet och altaret som man bara kunde nå genom en halvt gömd stig.

Översättning: Harald Nilsson

Kronan försvinner år 2002?

Av Tamás Sárkány

Maastrichtfördraget talar om tre faser fram till det slutgiltiga genomförandet av den ekonomiska och monetära unionen.¹ Den andra fasen pågår nu med den gemensamma granskningen av medlemsländernas sätt att sköta sina ekonomier. Denna granskning har som måttstock de vid det här laget välbekanta konverteringskriterierna: stats-skuld, offentliga underskott, inflationstakt och räntedifferens mot övriga medlemsländer, där Sverige klarade sig ganska väl vid Europeiska Unionens granskning.²

Den tredje fasen innebär framför allt att den Europeiska Centralbanken inleder med att medlemsvalutornas växlingskurser läses österkalleligt och att en gemensam valuta införs. Maastrichtfördraget anger också 1997 som första möjliga startår för tredje fasen av Europeiska Monetära Unionen (EMU). Ett beslut om igångsättning skulle i så fall fattas vid stats- och regeringschefernas toppmöte i december 1996.

Eftersom 1997 som startår nu är borta ur bilden lär det inte komma något definitivt besked redan 1996 om när det är dags att sätta igång. Men ett preliminärt besked är inte uteslutet vid den tidpunkten. Om ett beslut när tredje fasen ska inledas inte har fattats före 1997 års utgång, så påbörjas den automatiskt 1 januari 1999.

Före 1 juli 1998 ska stats- och regeringscheferna träffas för att med kvalificerad majoritet bekräfta vilka länder som uppfyller konvergenskriterierna. Nu finns inte längre något krav på att en majoritet av medlemsländerna måste ingå för att EMU skall kunna fullföljas och en gemensam valuta inrättas.³ Omedelbart efter detta besked ska rådet fatta de beslut som krävs för att sätta igång den Europeiska Centralbanken och centralbanksystemet. Medlemsländerna ska utse ledningen för centralbanken, och systemet ska gradvis börja sin verksamhet för att så småningom helt ersätta Europeiska Monetära Institutet (EMI). Institutet har sitt säte i Frankfurt am Main och har som syfte att förbereda EMU och en ny europeisk centralbank.

Den 1 januari 1999 inleds tredje fasen av EMU, om ingenting annat har beslutats. Den dagen fastställs de

omräkningskurser till vilka de nationella valutorna österkalleligen ska läsas gentemot den gemensamma valutan. Den gemensamma valutan blir självständig. Centralbanken och centralbanksystemet träder i full drift.

När, var och hur byter vi valuta?

Ingen plötslig utan gradvis övergång under loppet av 3-4 år är det mest sannolika tillvägagångssättet enligt EU:s grönbok⁴ som tar vid där Maastrichtfördraget slutar, d v s försöker besvara frågan hur fas tre skall genomföras. En grönbok är visserligen

möjliga fördröjning utfärdar nya upplåningsinstrument i den gemensamma valutan. Internbank-, penning- och kapitalmarknaderna behöver också komma igång tidigt. Däremot är det inte nödvändigt, eller realistiskt, att vi ska betala kvällstidningarna i kiosken med ECU (eller vilket namnet nu blir) från första dagen. Dessutom är det ju så att växlingskurserna för de nationella valutorna som ingår i EMU fryses österkalleligt från första dagen. Då blir de också de facto, om än inte till namnet, bara enheter av den gemensamma valutan.

Så ser kommissionens övergångsscenario ut, så som man skissat det i grönboken (ett mera fullständigt och genomarbetat scenario presenteras för EU:s toppmöte i december 1995):

Fas A – lansering (max ett år)
(dena etapp inleds enligt Maastrichtfördraget senast 1 juli 1998)

Inledningen:

- deltagarländerna bestäms
- igångsättningsdatum beslutas eller bekräftas
- den europeiska centralbanken och det europeiska centralbanksystemet inrättas
- sedlar och mynt börjar produceras.

Under etappen pågår förberedelser och inrättande av legala ramverk, nationell projektledning, planering av genomförande m m.

Fas B – faktiskt genomförande (max tre år)

Inledningen (senast 1 januari 1999 enligt Maastrichtfördraget):

- läsning av växelkurserna
- enhetsvalutan träder i kraft
- penning- och valutapolitik förs i enhetsvalutan
- internbankmarknader, penning- och kapitalmarknader i enhetsvaluta
- penning- och valutapolitik förs i enhetsvaluta

Under etappen pågår fullföljande av omställningen i bank- och finanssektorn samt gradvis, "mjuk" övergång för övriga.

Fas C – allmän övergång till gemensam valuta (några veckor)

- introduktion av sedlar och mynt i enhetsvaluta
- slutgiltig övergång för banker

gen att betrakta som ett diskussionsunderlag och inte någon definitiv handlingsplan. Men när nu kommissionen räknar bort alternativet för den plötsliga övergången (att alla transaktioner skulle ske i den nya valutan från EMU:s första dag), så är det på grundval av flera delstudier och diskussioner som detta bedömts som realistiskt.

Kommissionen menar dock att EMU kan träda i kraft ändå, bara en tillräcklig "kritisk massa" av operationer i enhetsvalutan kommer i gång från början. Den kritiska massan består framför allt i att ett tillräckligt antal medlemsländer (av tillräcklig storlek) deltar, att den Europeiska Centralbanken och det europeiska centralbanksystemet övergår till att föra penning- och valutapolitik i den gemensamma valutan, samt att de nationella regeringarna med minsta

(retailsystemen)

- indragning av sedlar och mynt i nationell valuta
- definitiv övergång för offentliga och privata aktörer
- en enda valuta!⁵

Införande av mynt och sedlar i ECU

Lagligt betalningsmedel är det som en fordringsägare är tvungen att acceptera som betalning. I alla medlemsstater med ett undantag är det bara sedlar och mynt upp till ett visst belopp – utgivna av landets centralbank – som är lagliga betalningsmedel. Checkar, olika typer av kort, gireringar och utländska sedlar är inte lagliga betalningsmedel. I Nederländerna gäller även bankinlåning som lagligt betalningsmedel: en fordringsägare kan inte vägra godta betalning i form av kontoöverföringar.

Sedlar och mynt i nationell valuta kommer endast att vara lagligt betalningsmedel inom det utfärdande landets territorium och kommer inte att gälla i andra länder i den monetära unionen. Därför kommer man inte att ha rätt att använda sedlar och mynt från ett medlemsland i ett annat medlemsland från inledningen av fas B. Mynt och sedlar i ECU kommer däremot, när de börjar cirkulera under fas C, att gälla som lagliga betalningsmedel inom den monetära unionens hela område. Under fas C kommer nationella sedlar och mynt att förlora sin ställning som lagliga betalningsmedel och endast mynt och sedlar i ECU kommer att ha den ställningen i fortsättningen. Det krävs lagstiftning för att åstadkomma detta. Detaljhandlare måste förpliktas att acceptera sedlar och mynt i ECU som betalningsmedel, men skulle ha möjlighet att välja om de därutöver ska acceptera nationella sedlar och mynt från den tidpunkten.

EMI har upprättat två kommittéer för att utarbeta förslag till ämne för nya mynt och sedlar. Arbetsgruppen för mynten har redan avlämnat rapport⁶, medan arbetsgruppen för sedlar förväntas bli klar under november 1995. I den senare deltar museidirektör Henrik Klackenborg som representant för Sveriges Riksbank. Kraven på de nya mynten och sedlarna är bl a att de ska kunna accepteras av de europeiska folken, de ska kunna läsas med lätthet och förstås av alla, samt att de ska ha en tilltalande utformning med iakttagande av säkerhetskraven. Från svensk sida har dessutom vikten av att mynten

inte ska innehålla allergiframkallande ämnen betonats. En ring med de tolv stjärnorna kan komma att ingå som motiv i både mynt- och sedleserierna.

Företagen, särskilt detaljhandelsföretagen, kommer att stå inför ett val vid början av denna fas. Å ena sidan kan de helt övergå till ECU och vägra ta emot nationella sedlar och mynt, men därmed riskerar de att dels stöta på tekniska problem i samband med att alla system ska ändras på mycket kort tid, dels irritera kunder som vill fortsätta att använda de nationella valutorna under en tid. Å andra sidan kan företagen välja att godta båda valutorna under en period av fas C. Detta kommer att ge upphov till andra problem. De kommer först och främst att bli tvungna att införa någon form av dubbelprissättning och utrustning som kan hantera

två uppsättningar av sedlar och mynt. Sådana förfaranden blir kostnadskrävande, särskilt om större delen av allmänheten snabbt övergår till ECU.

Ministerrödet i Valencia i Spanien i slutet av september 1995 var ett litet steg närmare den monetära unionen. Det viktigaste var kanske att mötet hölls i en anda av god vilja och beslutsamhet att gå vidare på den utstakade vägen. Sannolikheten att den uppsatta tidtabellen följs förefaller större nu än före mötet. Det var ett informellt möte mellan EU:s finansministrar och centralbankchefer, där från Sverige riksbankchef Urban Bäckström och finansminister Göran Persson deltog. Man fattade inga beslut. Vad var det då man åstadkom?

Allmänt kan sägas att Tyskland verkar ha mött en ökad förståelse för

sina krav på en strikt tillämpning av konvergenskraven. Man tycks vara överens om att de så kallade konvergenskriterierna inte bara ska gälla som ett inträdeskrav i EMU. Att man har kommit med i den monetära unionen ska inte innebära att man kan pusta ut och låta statsfinanserna dra iväg åt fel håll. Konvergenskraven ska gälla även efter att den monetära unionen har trätt i kraft.

Tyskland fick också större gehör för kraven på ökade sanktionsmöjligheter mot de länder som inte uppfyller kraven. Tyskland verkar också ha mött förståelse för åsikten att ECU inte är något bra namn på den nya valutan. Den nya favoritnamnet är "euro". ECU är misskrediterat i Tyskland och "euro" bedöms vara lättare för folk att acceptera. Namnet på den nya valutan kan tyckas ovikligt men spelar roll för marknadsföringen av projektet. Senaste tiden har massmedia ägnat stor uppmärksamhet åt vad den nya europeiska valutan skall heta. En tidning har utlyst en tävling – med Gustav III:s riksdaler som pris – om namnet på den nya valutan.⁷ Resultatet visar att euro är det mest populära namnet vid sidan av *eurodollar*, *schilling*, *daler*, *eurowin*, *euromark*, *E-mark* och *peng*. Men det förekom även mer fantasifulla namn som *Eunuck*, *Pank* och *Not Wanted*!⁸

Det förefaller klart att vid införandet år 2002 kommer den nya valutan att finnas i åtta myntvalörer och sju sedelvalörer. Namnet kommer att bestämmas den 18 december i år när regeringscheferna träffas i Madrid. Under tiden pågår diskussionerna. Förslagen är många och det ligger mycket nationell prestige i frågan. *Euro* är föreslaget av den tyske finansministern Theo Waigel. Euro kan även användas som ett prefix till de gamla valutamenen innan de försvinner. I ett övergångsstadium skulle det kunna finnas t ex eurowin, euromark och eurofranc, men endast inom sina respektive länder. Tyskarna har även föreslagit *franken*, men det har avvisats av engelskspråkiga länder. Fransmännen har tidigare föreslagit *écu*, men ECU är ett redan etablerat valutaslag och t ex bankerna gör sina valutaaffärer i ECU i mycket stora volymer. Beteckningen ECU står för European Currency Unit och är förmodligen en typisk skrivbordsprodukt tillkommen utan vetskap om att *écu* har existerat som mynt i Frankrike.

Écu kommer av latinets scutum och betyder sköld på franska mynt. Écu d'or, det äldsta franska guldmyntet, präglades under Ludvig den heliges regering med en vikt av ca 4 g. Écu förekommer sedan under olika namn och med i huvudsak fallande vikt. Écu à la soleil var det enda franska guldmyntet från Ludvig XI till Henrik II (finvikt 3,36-3,23 g); från Henrik II till 1653 kallades écu *Henri d'or* (finvikt 3,42 g). Men det fanns écu av silver, *écu blanc* eller *d'argent*, även kallad *louis blanc* eller *d'argent*, det äldsta talermyntet i Frankrike, slaget för första gången av Ludvig XIII 1641 med en finvikt av 23,73 g. Efter 1726 var écu = 6 livres och hade fram till revolutionen 1789 under namn av *Laubtaler* stor utbredning i Tyskland.

Många, t ex tyskarna, har dock svårt att acceptera namnet. De anser att ECU har fått dåligt rykte och att den förknippas med värdeförsäkring. *Florin* är ett namn som föreslagits av Sir Nigel Wicks vid brittiska finansdepartementet. Han är även ordförande i EU:s monetära kommitté och kan vara en viktig röst i detta sammanhang. *Shilling* är för övrigt ett annat brittiskt förslag. I förslagsfloran förekommer även namnen *dukat*, *taler*, *schilling* och *krona*.

Vid ministermötet i Valencia var

man även överens om att det är situationen under 1997 som ska ligga till grund för vilka länder som kvalificerar sig att delta i EMU. Beslutet ska grundas på utfallet under 1997 och inte på prognoser. Nästa steg i processen är att chefen för EMI, Alexander Lamfalussy, presenterar en mer detaljerad plan för hur övergången till gemensam valuta i praktiken ska gå till. Det sker förmodligen i november i år. I december ska toppmötet i Madrid besluta om fortsättningen mot en monetär union.⁹

Frankrikes förnåga att minska sitt budgetunderskott som andel av BNP från 5% 1995 till omkring 3% 1997 kommer att vara en nyckelfaktor, då det bestäms huruvida EU:s planerade gemensamma valuta ska kunna införas den 1 januari 1999. Om inte Frankrike och Tyskland finns med bland EMU:s grundare så bör den ekonomiska och monetära unionen skjutas upp i brist på politisk och ekonomisk substans. När det gäller andra EU-länder ligger Belgien, Nederländerna, Luxemburg och Österrike bäst till att ingå i den grupp av länder som först inför en gemensam europeisk valuta. Detta kan även gälla Irland och Danmark. För övriga EU-länder, bl a Sverige, är det föga troligt med tanke på den nuvarande situationen att de ska kunna ingå i den första gruppen.¹⁰

Noter

- 1 Ekonomisk och monetär union. Det ekonomisk-politiska samarbetet inom EG efter Maastricht och följderna för Sverige. Finansdepartementet Ds 1992:116. Se även: T Sárkány, Europeisk monetär union? SNT 1989:2 ss 36-37, samt *ibid.*, Europeisk monetär union inför förverkligandet, i SNT 1992:2 ss 38-39.
- 2 Europeiska Monetära Institutet (EMI) Årsrapport 1994, April 1995.
- 3 Konvergensprogrammet. En redovisning av Sveriges ekonomiska politik lämnad till EU juni 1995. Finansdepartementet, Stockholm 1995.
- 4 Grönbok, om praktiska åtgärder vid införandet av den gemensamma valutan, Byrån för Europeiska Gemenskapernas Officiella Publikationer, Luxemburg 31 maj 1995.
- 5 Progress report on the preparation of the changeover to the single European currency. Submitted to the European Commission on 10 May 1995. Office for official publications of the European communities, Luxemburg 1995.
- 6 Working Group of the Mint Directors for the technical study of the European single coinage system. The selection of the theme for the European coins series. Report. Brussels, 31st May 1995.
- 7 Dagens Industri 1995-10-09
- 8 Dagens Industri 1995-10-30
- 9 Ett steg mot EMU, Affärsvärlden, 4 Oktober Nr 40 1995, s 15.
- 10 Deutsche Bank Research

Sällskapet E & N i Marstrand

Under 1800-talet stiftades ett stort antal föreningar i Sverige. De flesta tillkom mot århundradets slut. I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns emellertid en belöningsmedalj som troligen tillkommit under första hälften av 1800-talet eller vid dess mitt. Den är av silver med hål upptill och ring samt mäter 39 mm i diameter. Den har inv nr 12 725.

På medaljens åtsida finns texten (på fem rader): *Af / Sällskapet / E & N / i / Marstrand*. Frånsidans text lyder (på två rader): *För / Flit och Seder*. Nederst finns en enkel dekoration. Medaljens kant är upphöjd.

Vem vet något om Sällskapet E & N i Marstrand? Ett tämligen vanligt föreningsnamn under 1800-talet var Enighet och Nytt. Vissa sammanslutningar med detta namn var ägnade att stödja medlemmar av samma yrkeskår medan andra fungerade som allmänna

Belöningsmedalj från Sällskapet E & N i Marstrand. Foto: RIK-foto

hjälpföreningar. Sällskapet E & N sysslade uppenbarligen också med utdelande av belöningsmedaljer –

kanske i kombination med någon mindre penningssumma.

IW

**Bli medlem i
SVENSKA
NUMISMATISKA
FÖRENINGEN**

Årsavgiften är 200 kr, juniorer (under 20 år) 100 kr. Som medlem får Du SNT automatiskt. Du kan också enbart prenumerera på tidningen. Det kostar endast 150,- för åttio år per år fr.o.m. 1996.

Långväga besökare i Nederluleå kyrka vid 1700-talets slut?

1. Kopparmynt om 2 kopek präglat för Paul I i Ryssland år 1798.
2. Silvermynt präglat för stormogul Alamgir II i Indien ca 1754-59. Fynd från Nederluleå kyrka.
Foto Gabriel Hildebrand, RIK-f. Förstorade.

En av de mer intressanta arkeologiska kyrkundersökningarna, som också lett till ett större antal myntfynd, är undersökningen av Nederluleå kyrka i Västerbotten åren 1969-70 gjord av Norrbottens museum. Undersökningen omfattade inte hela kyrkan men ändå kunde man tillvarata 232 mynt från medeltid och nyare tid samt andra föremål. Mynten inlämnades till KMK, konserverades, dokumenterades och fotograferades i vanlig ordning. De

infördes i såväl KMKs fyndregister som det systematiska registret.

De äldsta mynten utgörs av tre svenska penningar i form av brakteater med krönt A respektive krönt huvud från 1400-talet, en norsk hvid präglad för Hans 1483-1513 samt en svensk halvörtug präglad för Sten Sture d y 1512-20. I övrigt rör det sig i huvudsak om 1600- och 1700-talsmynt i koppar – dvs en fullständigt normal sammansättning i kyrkfynd.

Men här finns även i svenska kyrk-

fynd två ovanliga mynt. Båda kommer österifrån. Det ena är ett kopparmynt om 2 kopek, präglat för Paul I i Ryssland år 1798, som väger 21,15 g. Det andra, ännu mer långväga myntet, är av silver och präglat för stormogul Alamgir II i Indien någon gång under åren 1754-1759 och väger 5,79 g.

Hela fyndet har tillförts Norrbottens museum i Luleå.

Monica Golabiewski Lannby

Passerbricka till myntverket i Yeddo

Myntverk i hela världen har alltid omgärdats av olika säkerhetsregler och installationer. Här finns ju det som alla vill ha – pengar! Detta faktum stämmer även när det gäller myntverket i Yeddo (nuvarande Tokyo) i Japan. Trots att brottsligheten i Japan är mindre än i övriga världen.

I Henry Alexander Ramsdens (1872-1915) ägo fanns en passerbricka till just myntverket i Yeddo. Brickan, som är en tjock träplatta, har använts av en arbetare i myntverket. Den gällde som inträde i såväl silver- som guldmüntverket under år 1834.

Vad betyder tecknen? Den översta högra cirkeln som är inbränd i plattan är tecknet för "granskad" eller besiktigad". Övriga tre cirklar, skrivna med svart tusch, är sigill hörande till tjänstemän inom myntverket. Den

vertikala texten i mitten (skrivna med tusch) betyder: lämna tillträde till bäraren av passerbrickan – en person. De två vertikala tecknen till vänster (skrivna med tusch) betyder: justeringskontoret.

H.A. Ramsden var en av de främsta samlarna av orientaliska mynt – främst kinesiska och japanska. Han var ordförande i The Yokohama Numismatic Society (grundad 1892) och författare till en rad små skrifter, bl a *Chinese Paper Money* (1911), *Model-Insect Money of Ancient China* (1914), *Corean Coin Charms and Amulets* (1910) och *Siamese Porcelain and other Tokens* (1911). Alla dessa småskrifter utgavs av Japans främsta mynthandel: Jun Kobayagawa Co – Numismatists & Philatelists i Yokohama.

Passerbricka till myntverket i Yeddo (Tokyo) för år 1834.

IW

Reklamsedel för parfym

Mot slutet av 1800-talet förekommer en del reklamtryck i form av sedlar. Motivet var naturligtvis ofta att förknippa en viss produkt till något som allmänt ansågs vara värdefullt, nämligen sedlar. En del var farligt lika betalningsmedel medan andra nöjde sig med vissa lånade detaljer från riktiga sedlar.

I Riksbankens sedelsamling, som ligger deponerad i Kungl. Myntkabinettet, finns ett mindre antal reklamsedlar. Den äldsta har emellertid ett avvikande utseende. Sedeln är från 1848 och är tillverkad av lamellerat, halvgenomskinligt och handgjort papper. Utseendet anknyter till bankosedlarna av färgat papper, som trycktes åren 1835-1858. Papperet är rosafärgat utom på mittovalen och fyra hörndekorationer som är vita. Ramen, texten och stadsbilden är tryckta i svart.

Framsidan visar delar av Gamla stan och Norrmalm sedda från Kastellholmen – allt i gravyr. Till vänster syns Stockholms slott och Skeppsbron och till höger Skeppsholmen. På vattnet märks segelbåtar och ångfartyg. Ovanför stadsbilden finns text i olika typsnitt på tre rader: *Eau pour la Toilette / STOCKHOLM / A.F.*

Pauli. Baksidan visar en rektangulär dekorerad ram. Innanför ramen finns text i olika typsnitt på fyra rader: *Sveriges Rikes Ständers Bank / är belägen vid Skeppsbron / QVARTERET PLUTO / Stockholm den 31 November 1848.* Reklamsedeln har också ett vattenmärke: överst "L.W. OLDES" samt nederst "1848".

Frågan uppstår nu varför firman A.F. Pauli kopplas till Riksbanken. Kanske är det så att tryckaren L.W. Oldes påverkat Pauli. Under tecknad har knappast fått fram några uppgifter om Oldes, men det är möjligt att han bl.a. tillverkade förpackningsetiketter till olika företag. När så frågan om reklam togs upp skulle den utformas som sedlar. Beställaren Pauli, som besökt utställningar i utlandet, hade kanske kommit i kontakt med denna typ av reklam. Oldes å sin sida ville kanske visa att han kunde framställa säkerhetstryck. Kanske hoppades han att Riksbanken skulle uppmärksamma reklamsedeln. Hela bakgrunden till denna reklamsedel lär vi dock aldrig få.

A.F. Pauli var egentligen apotekare. Han grundade 1841 en affär och en fabrik i Jönköping som bl.a. tillverkade parfym och tvål. Tidigt

deltog Paulis företag vid flera internationella varuutställningar i Europa och Förenta staterna. De lyckades även vinna flera prismedaljer för sina utmärkta produkter. Produktionen växte och 1867 flyttades verksamheten till Stockholm, men man behöll en filial i Jönköping. En fabrik byggdes vid Reparebansgatan (efter 1885 Fleminggatan) på Kungsholmen. Paulis fabrik ansågs vara en "mönsterfabrik". Förebilden var olika franska och brittiska parfym- och tvålfabriker. Produktionen bestod av Eau de Cologne, parfym, pomador, tvål, bläck, blanksvärta (dvs skokräm), aseptin (antiseptiskt preparat) samt tekniska artiklar.

Reklamens historia i Sverige är ännu inte skriven, men Paulis reklamsedel bör höra till de första exemplen på direktreklam i vårt land.

Litteratur

Ahnfelt, A (red.). Sveriges firmor och män inom handel, industri och konst handbok. Uppsala 1886, s. 166.

IW

Pollett från Munksjö Pappersbruk

I Kungl. Myntkabinettets samling finns en pollett från Munksjö Pappersbruk, Jönköping. Bruket grundades 1862 av Johan Edvard Lundström. Det var Munksjö som först marknadsförde takpapp och förhyningspapp. Den nya pappen avlöste den föga effektiva byggnadspapp i ark, vilken var dess föregångare. Idag har Munksjö AB fabriker för massatillverkning i Aspabruk och Billingsfors. De viktigaste pappersprodukterna idag är elektrotekniskt papper, karbonrappapper och impregnerat kraftpapper. Munksjö AB tillverkar också mjukpapper i Jönköping och i Drammen, Norge. Förpackningar i wellpapp tillverkas i Nybro, Timsfors i Markaryds kommun och Norrköping.

Polletten från Munksjö är av mäsing. Den är 63 mm hög och 39 mm bred. Hela övre delen är bågformad och de nedre hörnen är rundade. Längs kanten löper en pärland och överst finns ett hål. Polletten har tex-

ten MUNKSJÖ PAPPERSBRUK i bågform samt nederst JÖNKÖPING. I mittpartiet finns valören (?) 200 inslaget. Polletten är ensidig. Den har tillhört kanslirådet W.T. Strokirks samling av svenska polletter (inv.nr 9932) och tillfördes Kungl. Myntkabinettet 1895. Problemet är nu bara att vi inte vet hur polletten använts. Kanske kan någon av SNT:s läsare lämna kompletterande information.

IW

Brukets firmamärke.

Pollett från Munksjö Pappersbruk.
Foto: RIK-foto.

Reklamsedel för A.F. Paulis parfymartiklar tryckt hos L.W. Oldes 1848. Detta är ett tidigt exempel på direktreklam.
Foto: Gabriel Hildebrand, RIK-foto. Skala 1:1.

Nordisk Numismatisk Unions möte i Stockholm

Brita Malmer håller tal vid NNU-mötets avslutningsmiddag på restaurang Gondolen.

Foto Gabriel Hildebrand.

Nordisk Numismatisk Unions möte 1995 hölls denna gång i Stockholm. Mötet inleddes redan på fredagen den 1 september med en informell träff under gemytliga former i Svenska Numismatiska Föreningens lokaler på Banérgatan i Stockholm. Nästa dag ägnades åt föredrag och de egentliga unionsförhandlingarna som hölls i Nürnbergbryggeriets gamla renoverade industrilokaler på Södermalm i Stockholm. Bryggeriet låg en gång i närheten av den nu försvunna Fatburssjön som var känd för sitt rena vatten. I bryggeriets lokaler bryggdes en gång det första svenska porterolet. I slutet av 1800-talet var Nürnbergbryggeriet ett av landets största. I dag används industrilokalerna i stället till fest- och konferensändamål.

Under denna septemberlördags förmiddag hölls sammanlagt sex föredrag. De innehöll allt från Henrik Klackenbergs redogörelse för Kungl Myntkabinettets nya lokaler vid Slottsbacken i Stockholm till föredrag om dansk pengeväsen och möntcirkulation under 1250-1340

(Kjeld Grønder-Hansen) och ett par föredrag om 1000-talets mynt (Jørgen Steen Jensen och Brita Malmer). Särskild tonvikt hade lagts på denna tidsperiod, då det i år är jämt 1000 år sedan den svenska myntningen började. Under eftermiddagen hölls unionsförhandlingar. Av särskild betydelse var ett beslut att till Norsk Numismatisk Förening uppdras att utforma en skrivelse angående unionens syn på förfalskningar. Bakgrunden var den tidigare i SNT omnämnda annonseringen i svensk fackpress och i dagstidningar där mynthandlaren Ingemar Wallin utbjudit kopior av en medalj av Sebastian Dattler från år 1634 till minne av Gustav II Adolfs begravning (närmare om detta finns att läsa i SNT november 1994).

Till Brita Malmers ära hade unionen låtit slå en medalj. Medaljen överlämnades av SNF:s ordförande Torbjörn Sundquist i ett silverexemplar i samband med att unionsförhandlingarna avslutades. Medaljen har utformats av Gunvor Svensson Lundkvist. Dagen avslutades med en

middag på restaurang Gondolen, som är attraktivt belägen med en hänförande utsikt över Stockholms ström. Vid middagen deltog Erik Gamby som var en av initiativtagarna till unionen år 1936. Han berättade om de vedermödor som föregick unionens bildande.

På söndagen skedde en utfärd till Sigtuna före lunch och därefter till Skoklosters slott. I Sigtuna fick deltagarna tillfälle att se utställningen "Ett mynt för kung Olof" i Sigtuna museums lokaler, belägna i källaren till den byggnad som uppförts på utgravningsplatsen invid Stora Gatan. I Skoklosters slott visades bl a biblioteket, beläget högst upp i byggnaden, tillsammans med några mynt och en del numismatisk litteratur som för dagen var utställd i biblioteket. Ett brev och några anteckningar av Elias Brenner var också utställda.

Med detta besök avslutades unionsmötet och nästa gång – år 1997 – är det den danska föreningens tur att vara värd.

Göran Wahlquist

Seffle Canal och Slussbyggnad – ett tidigare okänt aktiebrev

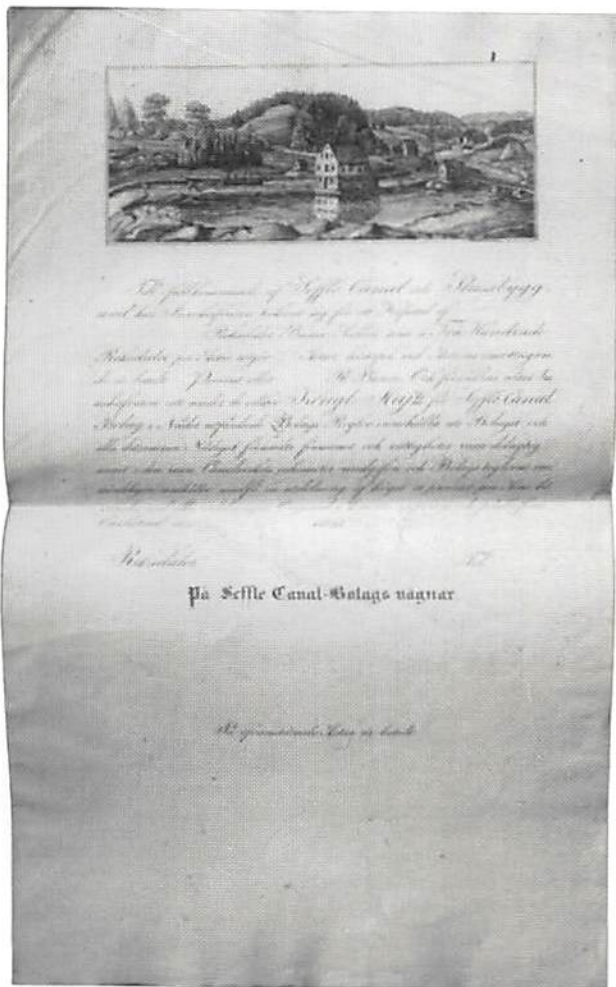
Äldre svenska aktiebrev lämnar ofta många spännande kunskaper. Förutom uppgifter om bolagets bildande, namnen på stiftarna, antalet andelar osv, får vi ofta genom aktiebrevets konstnärliga utsmyckning en bild av företaget och dess verksamhet.

Aktiebrevens historia i Sverige är drygt 250 år. De första kända svenska aktiebrev är utgivna 1728. Under första hälften av 1800-talet oktrojerades flera aktiebolag (dvs många företag i landet fick tillstånd att bilda aktiebolag), i vilkas bolagsordningar den begränsade ansvarigheten var medtagen. Dessa bolag var ofta grundade för allmännyttiga ändamål såsom brobyggen, hamnar och kanaler.

Kungl Myntkabinettet fick som gåva år 1994 från Sven Svenssons Stiftelse ett tidigare okänt aktiebrev om 200 riksdaler banko – *Seffle Canal och Slussbyggnad* från 1835, inv nr 102 364. Aktien utgavs av ett bolag som hade ett för samhället nyttigt syfte. Den gamla farleden från Arvika till Säffle och Väneren behövde nämligen förbättras. Utredningar om detta gjordes 1811 av Baltzar von Platen. Det skulle dock dröja till 1835-37 innan den nya kanalen blev färdig (en ombyggnad skedde 1866-70). En sluss vid Säffle ingick i arbetet. Aktiemajoriteten inköptes 1948 av staten, och bolaget likviderades 1952. Kanalen kom därefter att förvaltas av Vattenfallsstyrelsen. Idag tillhör kanalen staten och lyder under Trollhätte kanalverk.

Vårt aktiebrev pryds av en vacker vinjett som visar kanalen med båtar, sluss, bro och hus med ett vackert och fridfullt landskap i bakgrunden. Många av tidens aktiebrev hade liknande vinjetter, men de är osignerade. Aktien från Säffle har dock en signatur: Blackstadius.

Johan Zacharias Blackstadius (1816-98) föddes i Falkenberg. Han studerade tidigt litografikonsten hos Carl Schultén i Stockholm samtidigt som han gick på Konstakademien. Med tiden kom han att tillhöra konstnärskretsen kring Karl XV. Många altartavlor till svenska och finländska landsortskyrkor är målade av Blackstadius. Som grafiker utförde han litografier till bl a *Tegnér's Frithiofs*

Aktiebrev från 1835 utställt på *Seffle Canal och Slussbyggnad* om 200 riksdaler banko, signerat av J Z Blackstadius (1816-98). KMK 102 364. Foto Gabriel Hildebrand, RIK-f.

Saga (1839). Men redan fyra år tidigare, vid nitton års ålder, utförde han grafiska vinjetter till olika aktiebrev, t ex *Seffle Canal*. Vård att nämna är även vinjetten till *Wetterns Ångbogsers-Bolags* aktiebrev från 1839.

Aktiebrevet från *Seffle Canal* är troligen tryckt hos Spong & Cardon litografiska tryckeri i Stockholm.

Ian Wiséhn

SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL
kan rekvideras från kansliet!
Pris: 35 kr + porto

Porslin med transportsedel

När de sista skoporna östes ur bålen började man skönja mönstret. Plötsligt låg en sedel i botten, så perfekt att man kunde tagit den för äkta.

Under en period var det populärt att beställa stora skålar, eller sk punschbålar. Ibland hände det att man lät avbilda en eller flera sedlar i skålens botten. Sedlarna var ofta exakt återgivna, inte bara när det gällde texten utan även beträffande veckningar och andra ojämnheter i sedelpappret. Till och med vitstämplarna har naturtroget avbildats.

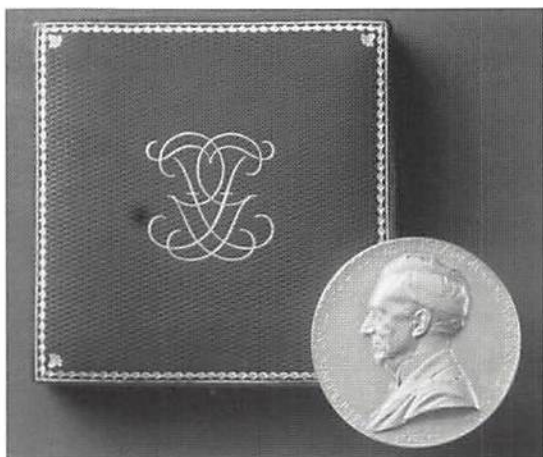
Ostindiska kompaniets porslin blev under 1700-talet en stor importprodukt. Under 1600- och 1700-talen skickades från Europa många beställningar på arbeten med tecknade förebilder. Att kunna beställa hela serviser med eget familjevapen, monogram eller annat önskat motiv måste ha känts oerhört exklusivt. För att få en sedel naturtroget återgiven måste kineserna dock ha haft tillgång till den äkta varan, vilket också vecken och vitstämplarna talar för.

I Kungl Myntkabinettets samling (gåva från Sven Svenssons Stiftelse, inv nr 102 360) finns en bål med sedelmotiv i botten – Sveriges Rikes Ständers Banco Transportsedel, utställd på 9 daler km och daterad den 8 september 1758. Liknande bålar finns även i andra museisamlingar, som t ex i Nordiska Museet och Göteborgs Stadsmuseum.

Eva Wiséhn

Punschbål tillverkad av Ostindiska kompaniet med Sveriges Rikes Ständers Banco Transportsedel, 9 daler km 1758, avbildad i botten. KMK 102 360. Se även omslagets färgbild. Foto Gabriel Hildebrand, RIK-f.

Guldmedalj från 1929 över läkaren och professorn vid Karolinska institutet, Gösta Forssell (1876-1950). KMK 102 304. Foto Gabriel Hildebrand.

Guldmedalj över Gösta Forssell

Kungl Myntkabinettet hade under verksamhetsåret 1994 förmånen att förvärva en verklig raritet i medaljsammanhang – en guldmedalj över Gösta Forssell. Medaljen, som mäter 65 mm i diameter, ligger i sitt originalu i rött skinn med gulddornering och med Forssells stiliga monogram på framsidan. Medaljen är unik så till vida att den bara finns i ett exemplar i guld. Detta var Forssells eget.

Gösta Forssell (1876-1950) var läkare och professor vid Karolinska institutet i Stockholm. Han nådde världsräkte som den medicinska

röntgenvetenskapens banbrytare i Sverige.

Medaljen skapades till minne av andra radiologkongressen i Stockholm 1928, för vilken Forssell hade varit president. Den är graverad 1929 av Erik Lindberg (1873-1966), en av 1900-talets stora konstnärer – kanske för allmänheten mera känd som skapare av Nobelmedaljen. Medaljen är ett gott exempel på vad en stor konstnär förmår i skapande harmoni med sin modell. I Ulla Ehrenswards bok om Erik Lindberg, vol. 2 (1988), nr 294, beskrivs medaljgravörens käns-

lor inför uppgiften: "EL [Erik Lindberg] var lycklig... Ett präktigt medaljhuvud. En härlig människa". Och initiativtagaren till Forssells medalj, docenten Lars Edling, utropar bl a följande inför Lindbergs verk: "Hurra för medaljen! Jag finner den helt enkelt ypperlig och tror att allt är som sig bör m[ed] afs[ende] på dispositionen af utrymmet".

Medaljen inköptes med medel från Hjärtbergska fonden (inv nr 102 304).

Thom Braunerhielm

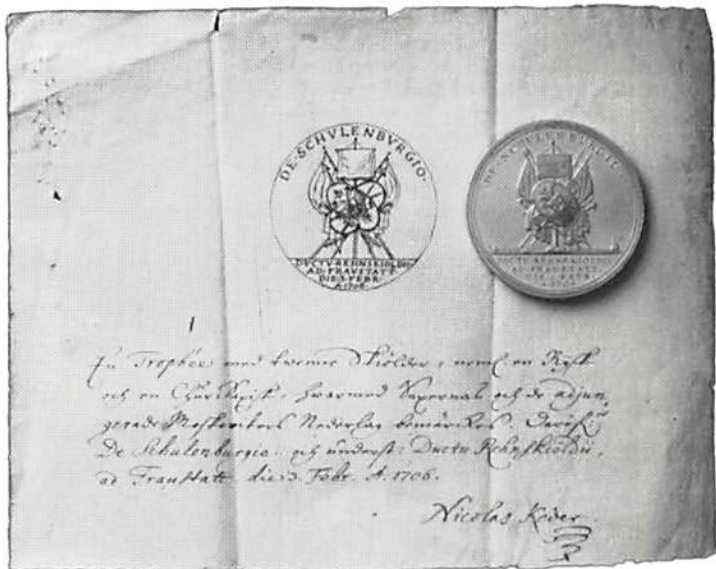
Teckning utförd av Nils Keder – förlaga till medalj

Även en assessor kan ibland inspirera en konstnär. Ett sådant tillfälle var när Nils Keder ritade förlagan till en ny medalj.

Vid början av 1700-talet fanns knappast någon museiverksamhet, men väl samlingar av fornsaker, mynt, konstföremål m m. Assessorn vid Antikvitetsarkivet, Nils Keder (1659-1735), utgjorde därför en mycket märklig figur. Han skulle sköta samlingarna och de fynd som gjordes i jorden. Det fanns även en stark koppling till kungahuset. När Karl XI inköpt Jacob Gyldenklous myntsamling 1693 var det Keder som gjorde inventeringen. Han fick också uppgiften att uppordna kungens egen samling av mynt och medaljer. Mest känd är han ju för sina tryckta skrifter samt arbetet med den andra och utökade upplagan (1731) av Elias Brenners epokgörande verk *Thesaurus nummorum sveo-gothicorum*, som utkom 1691.

Sina främsta insatser gjorde Keder under Karl XII:s regering. Tiden dominerades naturligtvis av de krig som Sverige utkämpade på olika fronter. Även medaljkonsten påverkades av ofreden. Knappast någon av de många medaljer, som utkom under den här tiden, behandlar fredliga ämnen. Medaljen var också en del i propagandan mot fienden. Ännu en symbolmättad medalj skulle präglas efter det att en svensk arméstyrka under general Carl Gustaf Rehnskölds befäl besegrat en förenad rysk och sachsisk armé vid Fraustadt i Polen den 3 februari 1706. Uppdraget att utforma medaljen föll på Keder. Han i sin tur gick till de romerska mynten i Kungl Myntkabinettets samlingar och hämtade idéer från lämpliga element på de gamla mynten. Resultatet blev en upprest trofé av fanor och vapen samt Rysslands och Sachsens korslagda vapensköldar. Frånsidans text lyder: DE. SCHVLENBVRGIO (Seger över Schulenburg) samt nederst DVCTV. REHNSKIOLDII. AD. FRAVSTATT. DIE. 3. FEBR. A. 1706 (Under befäl av Rehnsköld vid Fraustadt den 3 februari 1706). Schulenburg var befälhavare över de sachsiska styrkorna. Medaljens åtsida visar Karl XII:s porträtt.

Graveringen av medaljen ombesörjdes av landets främste medaljkonstnär, Arvid Karlsteen (1647-1718). Karlsteen var också vårt lands förste infödde medaljkonstnär, som

Medaljförslag utförd år 1706 av Nils Keder (1659-1735) samt den färdiga medaljen, graverad av Arvid Karlsteen (1647-1718). KMK 102 364. Foto Gabriel Hildebrand, RIK-f.

efter läroår i Paris blev kunglig medaljgravör vid Kungl Myntet. Medaljen präglades i både guld och silver. Säkert hade Keder varit inblandad i andra medaljprojekt, men teckningen från 1706 är den första av sitt slag i museets samlingar.

Medaljförslaget är överlämnat som gåva av Sven Svenssons Stiftelse (inv nr 102 364)

Ian Wiséhn

BÖCKER KÖPES OCH SÄLJES!

- Enstaka bättre objekt samt hela boksamlingar.
- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

BOK & ANTIK AB

Box 2031, 191 02 Sollentuna.
08-673 39 61

Prenumerera på
årsset och jubileumsmynt
från Norge, Danmark och Finland
genom oss.

Även utgåvor från hela världen.
Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176 - 168 26, Fax 0176-168 56

”Länder fridsamt intagne”

Medaljen för jordbrukets förbättring – i 16:e storleken – med ovanstående text på framsidan och en bonde som plöjer med oxar spända för plojen tillkom efter framställning av ständerna vid 1762 års riksdag. Man ville belöna personer ”som till egen och fäderneslandets åtnad företagit förbättring i jordbruket och betydliga nyodlingar samt istället för trähus uppfört byggnader av sten.”

Något förminskad (12:e storleken) och omgraverad kom medaljen att utdelas även under Gustav IV Adolf och efterföljande regenter t.o.m. Oscar I med respektive kungaporträtt på åtsidan.

Vid genomgång av arkivhandlingar från Karl XIV Johans regeringstid har 35 personer påträffats som erhållit medaljen¹ ifråga. Av de utdelade medaljerna var endast två av guld, de övriga av silver. Före 1825 utdelades den oftast i vitt band för att bäras, därefter alltid i grönt band.

För att belysa några av de vedermodor, som senare kunde leda till en medaljbelöning följer här ett utdrag ur ett kungl. brev från 1834:

”— I anledning af Wår Befallningshafwandes öfwer Stora Kopparbergs Län uppå Nås sockenmäns derom framställda begäras, i underdånighet gjorde hemställen, att Hemmansegaren Lars Ersson i Westerfallet af nämnde Sockens Finnmark, som, enligt underdånigst bifogadt Uppskattnings Instrument å oländig och stenbunden mark odlat 6 tunnland öppen åker samt något öfwer 50 Tunmland Skog, med en till 1130 Rd 22 Sk Banco beräknad kostnad, uppfört byggnader, i värde ansedde till 852 Rd 32 Sk, samt å den odlade jorden med sten hwälfvt 702 alnar diken jemte det 7900 lass sten ansetts hafwa i och för ofwannämnde odlingar blifwit upbrutna och sammanförda, måtte för sålunda visad odlingsflit i förening med en oklanderlig wandel warda hugnad med något vedermåle af Wår Kongl. Nåd, hafwa Wi funnit godt att till betygande af Wårt Nådiga välbehag öfwer Lars Erssons ådagalagda odlingsflit i Nåder tillägga honom ett Exemplar i silfver af Medaljen med omskrift ’Länder fridsamt intagne’ att i grönt band af honom bäras på bröstet; Och vele Wi härmed hafwa Eder i

nåder anbefaldt att om preglingen af denna medalj föranstalta och densamma sedermera till Wår befallningshafwande öfwersända, för att vid något lämpligt tillfälle, då Allmogen är församlad, Lars Ersson tillställas. Kommande i afseende på anordnande af de till samma Medaljs förfärdigande nödiga medel, Nådig befällning till Wårt och Rikets Stats Contor att framdeles afgå. Wi befalle Eder Gud Alsmågtig Nådeligen

Stockholms slott denn 11 januari 1834

Carl Johan

¹) Hild.nr 66. Åtsida = Hild.nr 53 (d.v.s. Karl XIV Johan med kungatitlatur på svenska, graverad 1832 av L.P. Lundgren) Frånsida = *Länder fridsamt intagne*.

I en anmärkning anför Hildebrand: ”Denna frånsida har äfven blivit sammanpräglad med åtsidan till nr 49, ehuru denna har latinsk inskrift”. Nämnda åtsida, graverad av L. Grandel, synes vara en äldre version av medaljen.

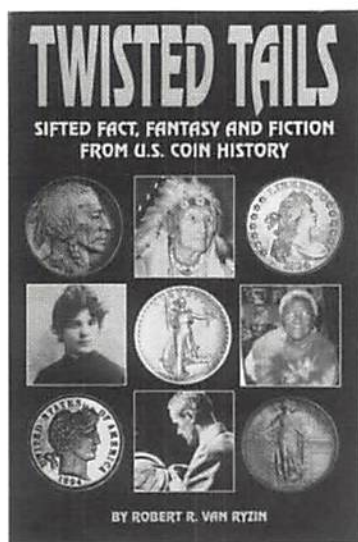
Sven-Eric Jarlén

BOKNYTT

Robert R. Van Ryzin: Twisted tails. Sifted fact, fantasy and fiction from U.S. coin history. Utgiven av Krause Publications.

Samlar Ni på mynt från Förenta staterna? Nu har en bok kommit som berättar om alla legender och historier som är kopplade till de amerikanska mynten. Många berömda mynt behandlas och flera mynter avlivs. Boken består av 240 faktspäckade sidor.

Boken kostar \$9.95 samt postavgifter. Beställning kan ske direkt från: Krause Publications, Book Department NR-PQR1, 700 E. State St., Iola, WI 54990-0001, USA. Använd gärna VISA eller MasterCard.

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

RECESSION

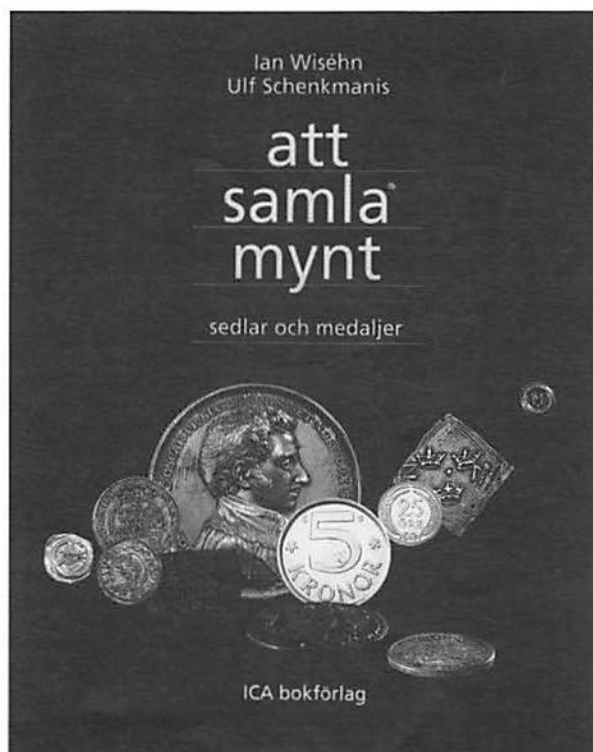
Ian Wiséhn, Ulf Schenkmanis: **Att samla mynt, sedlar och medaljer**. ICA Förlaget AB, Västerås. 1995. Inb., 134 s., sv/v ill. + 8 färgplanscher. ISBN 91-534-1647-3. Capris 335 kr.

För att göra enbart en anmälan av boken och dess omfattning skulle det räcka med att nämna de inte mindre än 23 kapitlens rubriker: *Sveriges mynthistoria, Sveriges sedlar, Medaljernas historia, Polletter, Räknepenningar och spelpenningar, Gamla aktiebrev, Sparbössor, Lokalmynt, Varför samla på mynt, sedlar och medaljer?, Myntsamlarens historia, Fyra svenska storsamlare, Så samlar du, Hur mycket är ett mynt värt? Så samlar du medaljer, Den svenska mynthandelns historia, Svenska Numismatiska Föreningen och andra föreningar, Tillverkning av mynt – en översikt, En känd svensk medaljtillverkare, Numismatisk ordlista, Svensk mynt- och vikträkning, Numismatisk litteratur, Sveriges regenter och deras regeringsår, Värderingslista.*

Kapitlen *Sveriges mynthistoria, Sveriges sedlar* samt *Gamla aktiebrev* omfattar 29 sidor. Inledningsvis berörs våra äldsta myntfynd. Tillströmningen av mynt från kontinenten och kalifatet – som än idag hittas i mängder i den svenska jorden – berättar om vår tidiga användning av mynt som metall och betalningsmedel. Med hjälp av talrika mynt- och sedelbilder samt kartor över medeltida och nyare tidens myntorter får man en god överblick över den svenska myntningen ända från vikingatid och tidig medeltid till våra dagar. Bank- och sedelhistoria är huvudförfattaren Ian Wiséhns specialitet inom numismatiken, och det avspelas i kapitlet om sedlar (liksom det om aktiebrev), där författarna lyckats med att kortfattat klargöra det viktigaste inom svensk sedelutgivning: från den s.k. Palmstruchsedeln på 1600-talet och privatbanksedlar på 1800-talet till 1990-talets "tjuga".

Ät *Medaljernas historia* ägnas 16 sidor. Även inom detta område märks att Ian Wiséhns kunskaper är stora. Mot en bakgrund av medaljens historia på kontinenten med en början på 1300-talet ägnas kapitlet åt svensk medaljkonst och våra mest framstående konstnärer inom denna konst. De talrika bilderna av medaljframställningar från Pisanello på 1400-talet till 1900-talets svenska medaljkonst ger ytterligare en dimension åt förståelsen för denna hittills inom populärlitteraturen oförtjänt dåligt uppmärksammade konst.

Sparbössor har anknytning till mynt. För några år sedan gjordes en uppmärksam utställning på Historiska museet om sparbössans historia. I samband med denna utgavs en bok med många färgbilder (*Sparbössor, Sparbössans historia under 2000 år* av I. Körberg, E. Lindmark, I. Wiséhn, 1992). Kapitlet i den här recenserade boken utgör, kan man nog säga, ett sammandrag på fem sidor av denna utgavs väsentligaste delar.

Men boken handlar egentligen om samlande av mynt, sedlar och medaljer, och de hittills nämnda delarna (halva boken) utgör ju en introduktion till de föremål samlande kan ägnas åt. Själva samlandet behandlas på 30 sidor; råd om hur man köper, samlar, förvarar och värderar. Två kapitel berör mynthandelns historia och numismatiska föreningar, bl.a. Svenska Numismatiska Föreningen som stiftades 1873, ett kapitel berör mynttillverkning. Boken avslutas med en liten numismatisk ordlista (med bilder) samt en översikt över numismatisk litteratur för den som vill fördjupa sig i de i boken behandlade ämnena.

Sammanfattningsvis kan sägas att Wiséhns och Schenkmanis bok *Att samla mynt, sedlar och medaljer* skiljer sig från annan numismatisk populärt skriven litteratur genom framför allt sin mångsidighet men också genom dess framställning, som språkligt bitvis direkt vänder sig till läsaren. Även en allmänt historiskt intresserad person har mycket att hämta i de inledande kapitlen.

MGL

Har du vänner
är du en rik man.
Grekland

Vi tackar våra
kunder
för det gångna
året och önskar en
trevlig helg!

**B. AHLSTRÖM
MYNTHANDEL AB**

Normalmstorg 1, 1tr.
Box 7662 103 94 STOCKHOLM
TEL: 08-10 10 10 FAX: 08-678 77 77

PERSONALIA

Adam Heymowski - exilpolsk heraldiker, svensk biblioteksman, förmedlare av kulturarv

9 febr. 1926 - 8 mars 1995

Slottsbibliotekarien i Kungl. Maj:ts hov, docent Adam Heymowski, Ulriksdals slott, 69 år, har avlidit. Han tillhörde en polsk-litauisk adelsätt, sedan 1400-talet belagd i Storpolen. Han föddes i dess huvudort Posen, där fadern var advokat, studerade under den tyska ockupationen vid det underjordiska gymnasiet i Krakau och deltog i 1944 års Warszawa-resning, som misslyckades på grund av uteblivet sovjetiskt stöd. Genom faderns kontakter med den svenska legationen fick han följande år möjlighet att upptaga sina akademiska studier i Uppsala, där han blev fil. lic. 1955 och 1969 disputerade för doktorsgraden på avhandlingen *Swedish "Travellers" and Their Ancestry. A Social Isolate or an Ethnic Minority?* samt 1970 blev docent i socialantropologi.

Hans bibliotekskarriär inleddes 1957, då han blev amanuens vid Kungl. Biblioteket. Han befordrades till bibliotekarie 1960 och e. förste bibliotekarie, tillika chef för institutionstjänsten, 1966, för att som platschef för Stockholms universitets bibliotek 1971-79 utbygga detta i det nya universitetstablissemanget vid Frescati. Det ansträngande arbetet tärde på hans hjärta, varför han med glädje 1979 emottog erbjudandet av tjänsten som slottsbibliotekarie och chef för Bernadot-tebiblioteket, i hög grad passande till hans lust och fallenhet. Internationellt tog Unesco hans erfarenheter i anspråk för att bl.a. utbygga Mauretaniens nationalbibliotek.

I den svenska akademiska världen var Heymowski en sällsynt fågel, en entusiastisk förmedlare av en kontinental - ej blott centraleuropeisk - kulturtradition. Detta underlättades av gedigna språkkunskaper och han brukade framhålla nödvändigheten av att tala franska i lärda kretsar. För det fria Polen var han en förkämpe, som principiellt avböjde alla kontakter med "folkrepublikens" företrädare. Hans president med regering, den 2:a republikens, fanns i London och dekorerade honom med "Polonia restituta". Stor var hans glädje, när denna 1990 kunde överlämna alla insignier (statssigill, presidentstandarte, Vita Örnens band och kraschan) till den demokratiskt valde förste presidenten i den 3:e republiken, Lech Wałęsa, likaså när denne - efter hans egen påverkan - vid statsbesöket 1994 i Polen hedrade hans - och vår - egen Konung med den traditionsrika Vita Örnens, senast buren av Gustav V, såsom den förste efter den polskfödde påven i stället för en från folkrepubliken ärvd orden. Det är tragiskt, att han icke fick uppleva det förestående svarsbesöket i Stockholm, i vars förberedelser han deltagit; han kom från ett sam-

manträde på polska ambassaden och mitt i samtalet med en polsk diplomat föll han död i gatan.

Han invaldes för Polen i den internationella heraldiska akademien 1964 och deltog i samtliga internationella genealogi- och heraldikkongresser 1960-94, regelmässigt redan 1966 med föredrag om polska förhållanden. Han var medutgivare av exilpolska *Materialy do biografii, genealogii i heraldyki polskiej* i nio delar 1963-87 med egna tunga bidrag i förut utredda ämnen. Sedan 1962 var han sekreterare i Arvid Berghmans heraldiska stiftelse, en donation till KB möjliggörande förvärv av värdefull facklitteratur, och 1974 ledamot av Svenska nationalkommittén för genealogi och heraldik. Tyvärr återtog han ansökan 1974 till statsheraldikerposten, en tjänstemässig degradering. Följande år var han opponent i Lund vid den första disputationen (J. Raneke) i modern tid på ett heraldiskt ämne. Hans värdefulla medverkan i de av mig redigerade årgångarna 1967 och 1970 av *Ointroducerad adels kalender* kom dock - enligt önskan - ej till uttryck i förordet. Han tillhörde Ointroducerad adels förenings styrelse sedan 1976 samt var korresponderande ledamot av Malteserordens heraldiska kollegium och hedersledamot av bl.a. Polska heraldiska sällskapet sedan 1991. Hans insatser inom andra fält må annorstädes omvittnas.

Adam Heymowskis grundliga och mångsidiga lärdom paradades med stimulerande kollegialitet, sydlandskt temperament och osviklig vänfasthet. Saknaden är stor, tacksamheten större.

Leif Pahlsson

Bengt E. Hovén,

förste antikvarie vid Kungl. Myntkabinetet, har tjänstledigt från den 1 december 1995 för att arbeta vid EU-kommissionen i Luxemburg. Den nya tjänstgöringen omfattar i första hand nio månader men kan förlängas. □

FÖRENINGAR

Myntklubben Skilling Banco

Möteslokal: Huvudbiblioteket, Hunnebergsgatan 8, Linköping, Lindblomsrummet, 1 tr, kl 18.30-21.00.

- 14/12 Diskussionsafton. Julbord.
- 18/1 Svenska kastmynt. Föredrag av Bengt Hemmingsson.
- 8/2 Köp, byt och sälj.
- 25/2 Antik- och samlarmässa i Cupolen, Linköping, kl 10.00-15.30. Entré: 20 kr.
- 14/3 Årsmöte.

AUKTIONER

SVENSKA

1996
Januari 7 Linköping, Tonkin

UTLÄNDSKA

1995
December 1-2 Frankfurt, Frankfurter Münzhandlung
9 New York, Kolbe/Spink
9 Helsingfors, Holmasto
9 Bryssel, Elsen
12-14 Mannheim, KPM

1996
Februari 3 Long Beach, Ponterio
7-10 München, Hirsch
17 Bryssel, Elsen

MÄSSOR

UTLÄNDSKA

December 8-10 New York, New York International Numismatic Convention

Du som önskar tillkännage kommande auktioner eller mässor i auktionskalendern ombedes kontakta redaktionen, Kjell Holmberg.

FRÅGESPALTEN

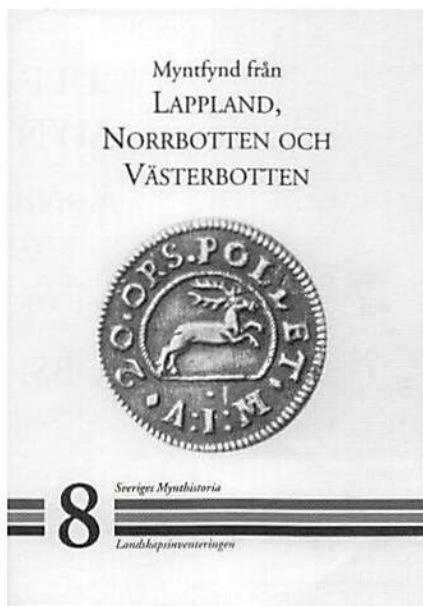
"Mystisk" medalj

Svar på fråga i nr 5 · 95

Enligt Stockholms adresskalender 1840 var J.P. Möller (i senare kalender stavat Müller) bosatt på S. Götgatan 3 i Stockholm och till yrket läderhandlare. Med rätt stavning återfinns han 1856 på Luntmakargatan 48, kallar sig f.d. grosshandlare och "undervisare i Tyska språket". Tydligt gjorde han det redan 1834 - av texten att döma kvällskurser. Vid denna tid fanns minst sex knappmakare i Stockholm, som kan ha präglat jetongen. LLI

EXTRA ERBJUDANDE TILL JUL!

Kungl Myntkabinettet
erbjuder

Nr 8 Myntfynd från Lappland, Norrbotten och Västerbotten
Ordinarie pris ca 80 kr + 30 kr (frakt + exp avg).

VID BESTÄLLNING FÖRE JUL: 20%

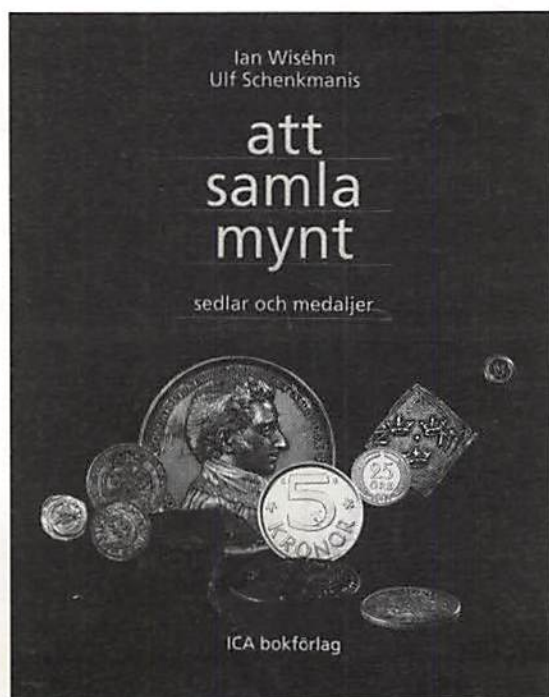
Sveriges Mynthistoria Landskapsinventeringen nr 1-7.

*1 Östergötland, 2 Ångermanland, 3 Dalarna, 4 Uppland,
5 Närke, 6 Dalsland och Värmland, 7 Härjedalen, Jämtland och Medelpad.*

PAKETPRIS: 500 kr inkl frakt + exp avg

För er som saknar vissa delar lämnar vi 20% rabatt per del.

TEL 08-783 94 29 FAX 08-663 97 35
BOX 5405, 114 84 STOCKHOLM

JULKLAPPSTIPS!

Nyutkommen!

295:-

ULF NORDLINDS
MYNTHANDEL AB

Karlavägen 46, Box 5132
102 43 Stockholm
Tel. 08-662 62 61

OBS! Ny besöksadress

MYNTBOKEN

1996

endast 98:-

*Aktuella
värderingspriser för
svenska mynt
1521-1995*

LAGER-

KATALOG 11

utkommer i januari

*Innehåller bl.a.
ett rikligt utbud av
svenska mynt*

MYNT GALLERIET

Biblioteksgatan 5, Box 7049, 103 86 Stockholm.
Telefon 08-611 33 88. Telefax 08-611 25 11.